

STŘEDOVĚK A NOVOVĚK MIDDLE AGES AND MODERN TIMES MITTELALTER UND NEUZEIT

BLANSKO (OKR. BLANSKO)

Ulice Dolní Palava, parc. č. 27/1. Novověk. Město.
Záchranný výzkum.

V roce 2015 uskutečnili pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., záchranný archeologický výzkum na parcele č. 27/1 v ulici Dolní Palava v souvislosti s budováním provozovny s bydlením. Předmětný pozemek se nachází na levé straně dnes zatrubněného potoka Palava, naproti zámeckému rybníčku. Přesná poloha lokality je na ZM ČR 1:10 000, list 24-32-05 určena bodem o souřadnicích 361:345 mm od Z:J s. č.

Při výzkumu bylo dokumentováno základové zdivo domu, který je zachycen již na indikační skice Blanska z roku 1826 a který byl zbourán někdy ve 2. polovině 20. století.

Michal Přichystal

Resumé

Blansko (Bez. Blansko), Dolní Palava StraÙe, Parz. Nr. 27/1. Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

BRANIŠOVICE (OKR. BRNO-VENKOV)

Intravilán. Doba hradištní, středověk, novověk. Aktivita, sídliště. Záchranný výzkum.

Během archeologického výzkumu při stavbě kanalizace v Branišovicích byl zachycen jeden zahloubený objekt z doby hradištní. Jeho polohu lze určit na ZM ČR 1:10 000, list 34-12-07, koordináty 246/85 od Z/J s. č. Několik desítek novověkých objektů bylo dokumentováno ve výkopech v prostoru sídliště věteřovské kultury v jižní části obce (viz oddíl Doba bronzová v prvním čísle tohoto ročníku).

Při stavbě výtoku vedoucího podél Olbramovického potoka ve směru na Olbramovice byl v inundačním pásmu zachycen jediný zahloubený objekt (žlab?) datovaný do

období vrcholného středověku. Polohu je možné určit na ZM ČR 1:10 000, list 34-12-07, koordináty 177/167 od Z/J s. č.

Ivan Čižmář

Resumé

Branišovice (Bez. Brno-venkov), gebauter Teil der Gemeinde. Jungburgwallzeit, Mittelalter, Neuzeit. Aktivität, Siedlung. Rettungsgrabung.

BRNO (OKR. BRNO-MĚSTO)

Cílem předloženého příspěvku je, tak jako v uplynulých letech, souhrnně informovat o výsledcích záchranných archeologických výzkumů společnosti Archaia Brno, o. p. s., realizovaných na území Velkého Brna, především v historickém centru města a v prostoru jeho historických předměstí (obr. 1). Perspektivy, koncepce a metodika systematického archeologického výzkumu centra Brna se nezměnila (Holub et al. 2003, 57–97; Merta, Peška 2006).

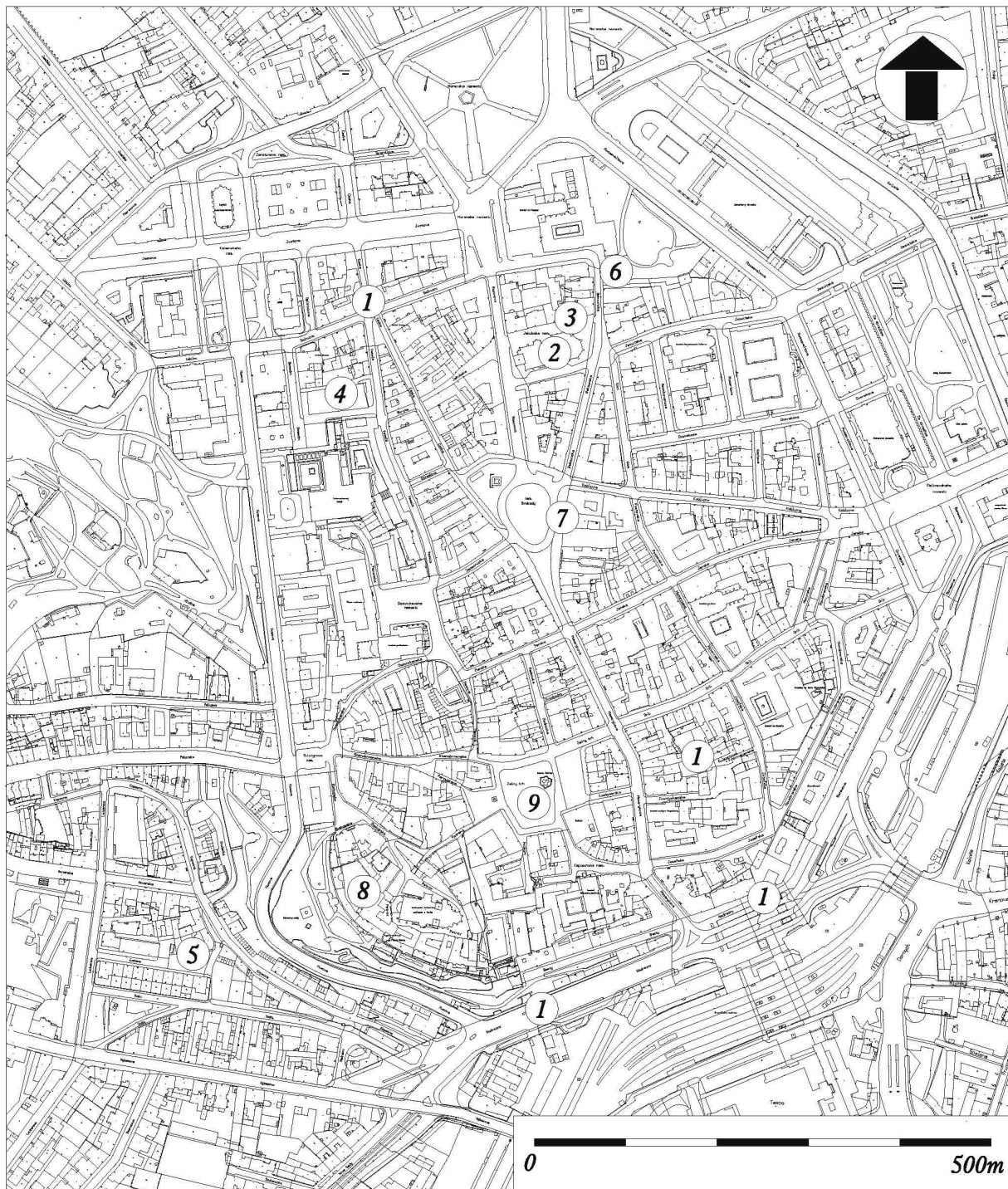
Výzkumy prováděné v roce 2015 můžeme rozdělit do tří skupin: 1) rozsáhlejší plošně exkavované výzkumy; 2) výzkumy realizované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“; 3) menší terénní výzkumy a dokumentace inženýrských sítí.

Ad 1) Rozsáhlejší plošně exkavované výzkumy

Do těchto výzkumů se řadí především výzkum v prostoru stavby „Janáčkovo kulturní centrum – 1. etapa“ (akce A006/2015) a dokončení terénní části a zpracování výzkumu doprovázejícího rekonstrukci Zelného trhu (akce A015/2014).

Ad 2) Sondy dokumentované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“

V rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“ byl v roce 2015 realizován jeden projekt, který však zahrnoval čtyři bloky na ulicích Česká, Nádražní, Benešova a Františkánská (akce A042/2015).

Obr. 1. Vyznačení jednotlivých výzkumů v rámci historického jádra Brna. 1. sanace brněnského podzemí – bloky na ulicích Česká, Nádražní, Benešova a Františkánská (akce A042/2015); 2. kostel sv. Jakuba – elektroinstalace (akce A070/2015); 3. Jakubské náměstí – parovod (akce A023/2015); 4. „Janáčkovo kulturní centrum – 1. etapa“ (akce A006/2015); 5. Kopečná 17 (akce A015/2015); 6. Moravské náměstí 1 (akce A065/2015); 7. Náměstí svobody 8 (akce A069/2015); 8. Petrov 9 (A012/2015); 9. rekonstrukce Zelného trhu (akce A015/2014).

Abb. 1. Bezeichnung der einzelnen Ausgrabungen im Rahmen des historischen Stadtkerns von Brno 1. Sanierung des Brünnener Untergrundes – Hausblöcke auf den Straßen Česká, Nádražní, Benešova und Františkánská/sgn. Römerplatz (Aktion Nr. A042/2015); 2. St.-Jakob-Kirche – Elektroinstallation (Aktion Nr. A070/2015); 3. Platz Jakubské náměstí – Dampfleitung (Aktion Nr. A023/2015); 4. Besední-Straße, Veselá Straße – „Janáček-Kulturzentrum – 1. Etappe“ (Aktion Nr. A006/2015); 5. Kopečná Nr. 17 (Aktion Nr. A015/2015); 6. Platz Moravské náměstí Nr. 1 (Aktion Nr. A065/2015); 7. Platz náměstí Svobody Nr. 8 (Aktion Nr. A069/2015); 8. Petrov Nr. 9 (Aktion Nr. A012/2015); 9. Rekonstruktion vom Platz Zelný trh (Aktion Nr. A015/2014).

Ad 3) Výzkumy menšího rozsahu

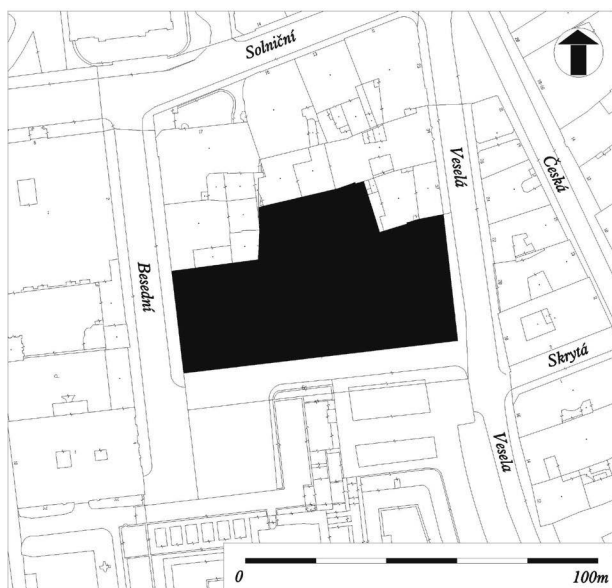
Jedná se o akce Antonínská 1 (akce A063/2015); Jakubské náměstí – parovod (akce A023/2015); kostel sv. Jakuba – elektroinstalace (akce A070/2015); Kopečná 17 (akce A015/2015); Moravské náměstí 1 (akce A065/2015); Náměstí svobody 8 (akce A069/2015); Petrov 9 (akce A012/2015); tramvaj Plotní – 1. etapa (akce A002/2015) a výzkumy v Dolních Heršpicích – Jižní náměstí 1 (akce A055/2015) a v usedlosti Jižní náměstí 11 (akce A107/2014).

Předběžné, zde publikované, výsledky jednotlivých výzkumů (akce jsou řazeny abecedně, primárně podle katastrů):

K. ú. Brno-město

Besední ulice, Veselá ulice, parc. č. 593/2, 601 (akce A006/2015). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Janáčkovo kulturní centrum – 1. etapa“. Terénní část výzkumu byla zahájena 25. 5. 2015 a pokračovat bude i v roce 2016 (obr. 2). O výsledcích akce budeme referovat souhrnně až po jejím ukončení. Doposud výzkum dokumentoval řadu aktivit souvisejících s historickým vývojem nejméně čtyř středověkých městišť. Od 18. století byla velká část prostoru zastavěna budovami vojenských kasáren, které byly

Obr. 2. Besední/Veselá ulice, „Janáčkovo kulturní centrum – 1. etapa“ (A006/2015). Lokalizace výzkumu.
Abb. 2. Besední/Veselá-Straße, „Janáček-Kulturzentrum – 1. Etappe“ (A006/2015). Lokalisierung der Ausgrabung.

asanovány v 1. polovině 20. století. Dokumentován byl výsek fortifikačního systému města, tvořeného středověkou hradební zdí a příkopem (obr. 3).

Obr. 3. Besední/Veselá ulice, „Janáčkovo kulturní centrum – 1. etapa“ (A006/2015). Celkový pohled na zkoumanou plochu.

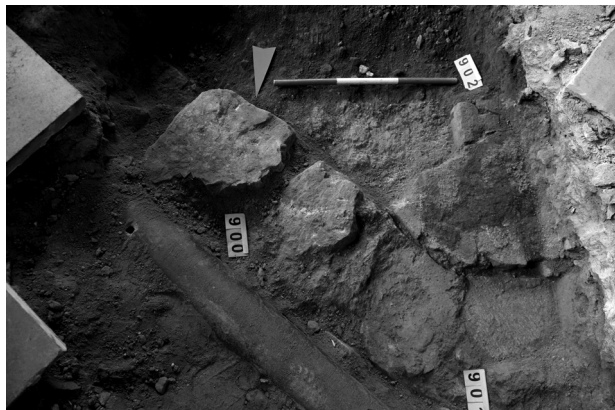
Abb. 3. Besední/Veselá-Straße, „Janáček-Kulturzentrum – 1. Etappe“ (A006/2015). Gesamtblick auf die Grabungsfläche.

Jakubské náměstí, kostel sv. Jakuba, parc. č. 45 (akce A070/2015). Středověk, novověk. Město, kostel. Záchranný výzkum.

V průběhu loňského roku probíhala rehabilitace kostela sv. Jakuba v Brně. Její součástí byla také obnova elektroinstalace, která byla vedena i pod podlahami. Výkopy byly neveliké (šířka cca 0,4 m, hloubka 0,3 m), vedeny byly především v kostelní lodi a v neogotické sakristii (Merta, Peška 2015).

V průběhu výzkumu se podařilo zachytit relikt starších konstrukcí a archeologických situací. Ty potom s archeologickými zjištěními učiněnými v minulosti v těsném okolí stávající stavby doplnily alespoň částečně náš pohled na stavební dějiny kostela v období vrcholného středověku (naposledy komplexně Zůbek 2014, k dějinám a stavebním dějinám kostela sv. Jakuba pak např. Kroupa, Šeferisová-Loudová, Jakubec 2015, 259n). Konkrétně se podařilo zachytit větší část západního průčelí, severní zdivo presbytáře severní lodi (obr. 4) a část severní zdi presbytáře centrální lodi. A také diagonální opěrák severovýchodního nároží transeptu. Na základě těchto zjištění můžeme předpokládat, že druhý kostel byl bazilikálním trojlodím ukončeným transeptem, ze kterého vybíhala trojice polygonálně zakončených presbytářů. Zachyceny byly relikt několika pozdně středověkých hrobek a jediný nevelký útržek maltového lůžka primární podlahy současného kostela. V presbytáři pak byly dokumentovány pozůstatky zděných konstrukcí, které snad můžeme interpretovat jako základ oltářní menzy

ze začátku 15. století. Dobře bylo také patrné pečlivě provedené založení pilířů. Z nejstaršího kostela nebylo identifikováno, respektive zachyceno nic. I takto nevelký zásah do podlah sv. Jakuba přinesl několik zásadních poznatků, které bychom jinak nemohli získat.

Obr. 4. Kostel sv. Jakuba (A070/2015). Pohled na interiérovou část zdiva závěru severní lodi. Kolem roku 1300.

Abb. 4. St.-Jakob-Kirche (A070/2015). Blick auf die Innenwand des Mauerwerks an der nördlichen Endung des Kirchenschiffes. Um 1300.

Jakubské náměstí, Rašínova ulice, parc. č. 44, 549/1 (akce A023/2015). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Rekonstrukce SCZT pára x HV – historická část města Brna, Jakubské náměstí“. Terénní část výzkumu proběhla od 20. 4. do 5. 5. 2015 (obr. 5).

Dokumentované antropogenní aktivity souvisejí až se založením města a jeho existencí. Situace ze starších období nebyly zaznamenány. Středověké a novověké aktivity lze rozdělit do dvou základních kategorií. První lze spojovat s měšťanskou zástavbou, druhou se svatojakubským sakrálním okrskem, především se hřbitovem, který se rozprostíral kolem kostela. Doklady někdejší zástavby byly dokumentovány v prostoru severovýchodně od presbytáře chrámu. Lze je dát do souvislosti s městištěm, na kterém sídlila stavební huť budující dnešní podobu svatojakubského kostela v 15. a 16. století. Výzkum prokázal, že její jižní partie se stala nejpozději v novověku součástí hřbitovní půdy. Hmatatelně tak bylo doloženo prolínání sakrálního a profánního prostoru. Od výzkumu se očekávalo, že svými výsledky přispěje k řešení problematiky půdorysu nejstarší dosud doložené stavební fáze svatojakubského kostela, která byla dokumentována při výzkumu v roce 2001 (akce A55/2001). Zcela přesvědčivé důkazy výzkum nepřinesl, ale pokud by měla být zachována tehdy představená hypotetická rekonstrukce, tak severní stěna

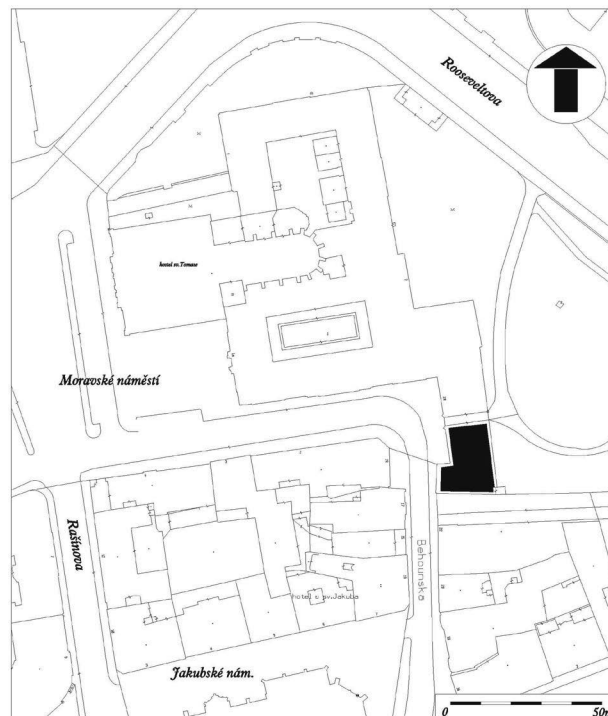
kostela by probíhala přibližně v trase teplovodu (některé dokumentované aktivity bylo možné interpretovat jako negativ zdi) a závěr by se musel nacházet někde v místech západní části dnešní sakristie (Černá, Zúbek 2015).

Obr. 5. Jakubské náměstí – parovod (A023/2015). Lokalizace výzkumu.

Abb. 5. Platz Jakubské náměstí – Dampfleitung (A023/2015). Lokalisierung der Ausgrabung.

Moravské náměstí 1, parc. č. 2 (akce A065/2015). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Obr. 6. Moravské náměstí 1 (A065/2015). Lokalizace výzkumu.

Abb. 6. Platz Moravské náměstí Nr. 1 (A065/2015). Lokalisierung der Ausgrabung.

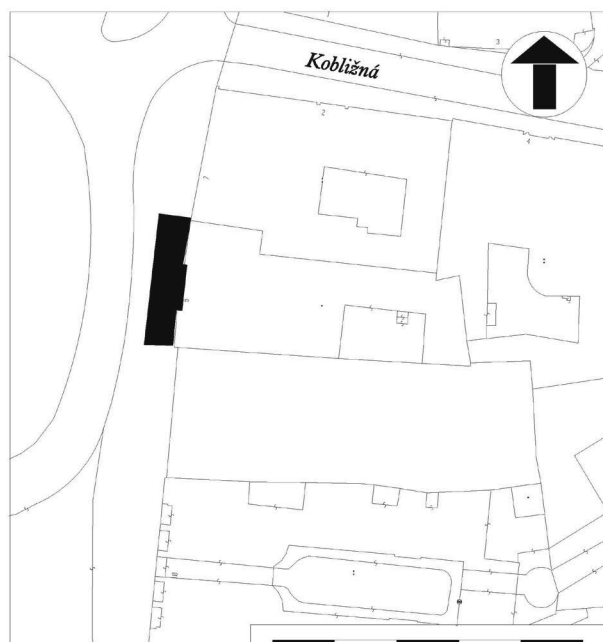
Archeologický výzkum v prostoru jižního křídla Katastrálního úřadu na Moravském náměstí 1 v Brně byl vyvolán adaptací bývalých kočároveň, koníren a přiléhající chodby sousedící s ulicí Běhounskou (obr. 6). Katastrální úřad sídlí v prostorách náležících ke komplexu bývalého augustiniánského kláštera v Brně. Dokumentovaná část klášterních budov se nachází mimo původní středověký areál, v prostoru městského parkánu a příkopu, v blízkosti Běhounské brány.

Stavební úpravy se zastavily nad úrovní archeologických terénů. Dokumentovány byly části recentních podlah v bývalých kočárovkách, zdivo interiéru bývalých koníren, kočároveň a přilehlé chodby včetně příslušné části točitého schodiště.

Záchranný archeologický výzkum nepřinesl žádné informace ke stavebním dějinám kláštera, jež by byly starší než výstavba barokního konventu před polovinou 18. století, což bylo dáno i charakterem výzkumu, respektive stavebních prací (Merta 2015a).

Náměstí Svobody 8, parc. č. 130, 537 (akce A069/2015). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Při pracích souvisejících se sanací průčelí domu náměstí Svobody 8 proběhl záchranný archeologický výzkum. Jak vyplývá z povahy prací, výzkum probíhal v prostoru před průčelím domu, tedy v ploše náměstí (obr. 7).

Obr. 7. Náměstí svobody 8 (A069/2015). Lokalizace výzkumu.

Abb. 7. Platz Náměstí svobody Nr. 8 (A069/2015). Lokalisierung der Ausgrabung.

Výzkum doložil povrchové úpravy náměstí především v období vrcholného středověku, kdy došlo k jeho dorovnání. Podařilo se také dokumentovat relikt nejstarších zděných vstupních šjí, kterými byly primárně přístupné jednotlivé, původně solitérní sklepy domu č. 8 (obr. 8; Peška 2015c). V tomto ohledu výzkum doplnil poznatky z roku 1997, kdy byl celý dům razantně rekonstruován (Kováčik, Merta, Peška 2001).

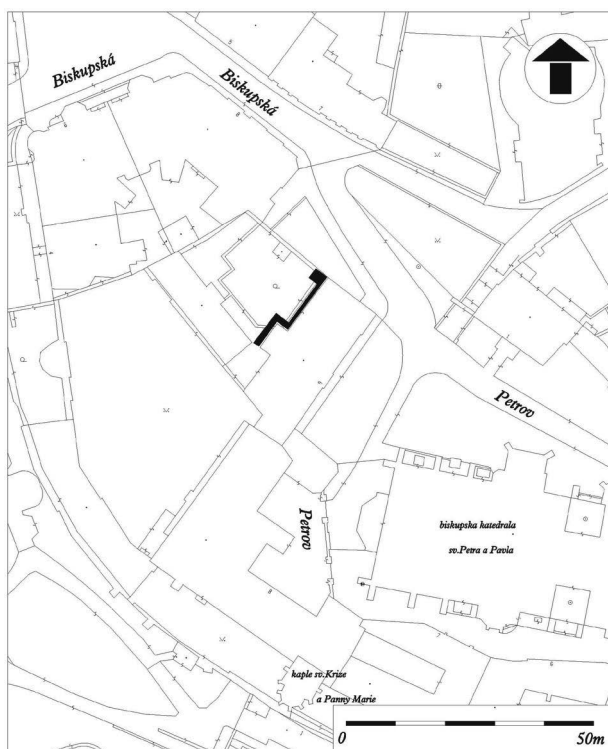
Obr. 8. Náměstí svobody 8 (A069/2015). Pohled na odkrytá zdiva sklepů domu z rubové strany.

Abb. 8. Platz Náměstí svobody Nr. 8 (A069/2015). Blickt auf die Rückseite der entdeckten Mauerwerke von den Hauskellern.

Petrov 9, parc. č. 322, 323 (akce A012/2015). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum doprovázel budování kanalizace ve dvoře domu Petrov 9 (obr. 9). Dokumentovány byly především vzniklé řezy.

Dům Petrov 9 je novostavbou z let 1874/1875, která zcela nahradila starší zástavbu (Borský 2005). Výzkumem se podařilo zachytit nevelký relikt vrcholně středověké kamenné zdi dokládající stavební aktivity na konci 13. století, jejichž interpretace není možná. Většinu dokumentovaných archeologických terénů tvořily novověké až recentní úpravy dvora (Kolařík 2015a).

Obr. 9. Petřov 9 (A012/2015). Lokalizace výzkumu.

Abb. 9. Petřov Nr. 9 (A012/2015). Lokalisierung der Ausgrabung.

Česká, Nádražní, Benešova a Františkánská ulice (tzv. Římské náměstí), parc. č. 575, 209/4, 3, 216/1, 286/1, 359/1 (akce A042/2015). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Celkem bylo stavebními firmami v průběhu letních měsíců položeno 25 sond za účelem zachycení neznámých sklepních prostor. Práce byly průběžně dokumentovány a výzkum byl realizován formou dohledu. V ústí ulice České bylo položeno 5 sond, které zachytily situace související s někdejší Veselou městskou branou. 6 sond vyhloubených v Nádražní a Benešově ulici zachytily zásypy někdejšího městského příkopu a recentní novověké inženýrské sítě. Pouze v jediné ze sond bylo dokumentováno zdivo barokního bastionu. Z archeologického hlediska byly nejzajímavější sondy na ulici Františkánské (v části tzv. Římského náměstí). Sondy v severní části přinesly informace o zděné i nezděné středověké zástavbě, jejíž počátky zde sahají až do závěru 12. století. Původní terén se v těchto místech nachází v úrovni cca 2 m pod současnou dlažbou. Podrobná informace o výzkumu bude publikována po ukončení zpracování (Peška 2015a).

Zelný trh, parc. č. 397 (akce A015/2014). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán realizací stavby „Zelný trh – rekonstrukce“. Probíhal v součinnosti a koordinaci se stavebními pracemi od dubna 2014 do března 2015 (obr. 10, 11). Z velké části byl prováděn metodou plošné exkavace archeologických situací na požadovanou základovou úroveň stavby (pláně). V případech, ve kterých byl povrch archeologických situací víceméně shodný s požadovanou niveletou pláně, došlo pouze k dohledu snižování recentních terénů mechanizací a k následnému začištění a dokumentaci odhalených situací. Popsanými způsoby došlo k ošetření celkem 22 dílčích ploch. Označeny byly jako sondy S1 až S22. V některých částech náměstí bylo při archeologickém dohledu mechanického snižování terénu zjištěno, že archeologické terény zde byly zničeny již v minulosti, a to mnohdy až pod úroveň základové spáry stavby (výkopy inženýrských sítí apod.). Tyto plochy nebyly označovány jako sondy. Jednalo se především o v menší hloubce snižované plochy chodníků (v západním koutě náměstí, podél jižní linie, atd.). Formou archeologického dohledu byly zkoumány také hlubší úrovně výkopů inženýrských sítí, které nebyly zkoumány v rámci plošné exkavace nebo výkopů v místech, na kterých dosud plošná exkavace neproběhla.

Zelný trh se nachází v jižní části historického jádra města Brna na katastrálním území Brno-město na spojnici cest mezi někdejšími branami Brněnskou, Židovskou a Měniňskou. Náměstí je situováno na svahu klesajícím od Petrova do inundace Ponávky. Svrchní partie geologického podloží lokality tvoří kvartérní sprašová návěj pokrytá holocénním půdním typem.

V prostoru náměstí a na přilehlých parcelách současných domů proběhla v minulosti řada záchranných archeologických výzkumů. Dosavadní výzkumy prokázaly, že jižní část historického jádra, jejíž součástí je i Zelný trh, byla osídlována již od pravěku. Náměstí bylo součástí prostoru, v němž se nacházela předměstská osada (Dřímál, Peša 1969, 39–41; Konečný 1995/1996, 15, 16; Procházka 2000, 30, 31 133–135; Richter 1936). Ta se později za přispění cizích kolonistů, kteří se usazovali především v severnějším prostoru, vyvinula ve vlastní středověké město (viz Flodr 1995; CDB IV, 79–87, č. 17; Flodr 1993).

Na Zelném trhu vzniklo jedno ze dvou hlavních tržišť města. Druhé se nacházelo na dnešním náměstí Svobody, tehdy zvaném Dolní trh (*forum Inferius*). V listině z roku 1293 (CDM IV, 405–409, č. 320) je Zelný trh označen jako Staré tržiště (*forum Antiquum*). Lze tedy předpokládat, že se jedná o tržiště starší, které navazovalo na někdejší trh předměstské osady.

Půdorys dnešního náměstí se od plochy středověkého tržiště výrazně neliší. Pouze blok domů Zelný trh 14 až 16

(severní fronta) byl v 50. letech po demolici pozůstatků historické zástavby odsunut o několik metrů severněji. V horní části tržiště stávaly masné krámy a níže pod nimi se nacházely chlebné lavice (Dřímál, Peša 1969, 1). Na náměstí byl rovněž umístěn pranýř. V severovýchodním

Obr. 10. Zelný trh (A015/2014). Celkový pohled na plochu výzkumu od jihu.

Abb. 10. Platz Zelný trh (A015/2014). Gesamtblick auf die Grabungsfläche vom Süden.

Obr. 11. Zelný trh (A015/2014). Pohled na plochu výzkumu severně od kašny Parnas.

Abb. 11. Platz Zelný trh (A015/2014). Blick auf die Grabungsfläche nördlich des Springbrunnens Parnassus.

koutě tržiště se nacházela veřejná studna, vedle ní jako zdroj vody sloužila kašna napájená prvním brněnským vodovodem ze svrateckého náhonu (Jordánková, Sulitková 1991, 313). V roce 1690 se městská rada rozhodla vybudovat kašnu novou. Její výstavba byla dokončena v roce 1695. Vznikl tak dominantní prvek celého náměstí – Parnas. V horní části náměstí bylo v roce 1729 umístěno barokní sousoší Nejsvětější Trojice.

Archeologický výzkum nepřinesl žádné výrazné doklady staršího osídlení, které by předcházelo založení města. Případné povrchové aktivity však mohly být zničeny již v minulosti, když velká část svrchní části podloží byla snesena v průběhu středověku a novověku. V jihozápadní části náměstí, kde zůstal zachován někdejší půdní horizont, se na jeho povrchu nacházela vrstva obsahující nevýrazné zlomky tuhé keramiky. Není vyloučeno, že se mohla utvářet již ve 12. století.

Pro nejstarší období města archeologický výzkum potvrdil, že tržiště postrádalo dláždění, jeho povrch nebyl úpraven ani jinou formou zpevnění. Přímo do povrchu geologického podloží byly zahlobeny žlábků, které vznikly pojezdem vozů. Na frekventovaných místech se vytvořily mělké úvozy cest. Většina z nich byla později jednoduše zpevněna vrstvami kamenů a oblázků, výrazný byl často podíl zvířecích kostí a fragmentů keramiky. Tímto způsobem byly upraveny jen komunikačně nejzatíženější místa cest procházejících náměstím. Archeologický materiál získaný z těchto vrstev lze datovat do 2. poloviny 13. až 14. století. Pozdější snížení terénu náměstí nedovoluje určit, zda i ostatní povrch náměstí mohl nést v té době nějakou úpravu. Obdobně tomu je také pro mladší období. Segmenty dlažby byly dokumentovány nedaleko severovýchodního nároží Dietrichsteinského paláce (Zelný trh 8). Tuto dlažbu lze datovat do období novověku, snad mohla vzniknout v době výstavby paláce na počátku 17. století. Relikty dláždění z 19. či počátku 20. století byly dokumentovány ve východní části náměstí (před domy č. 2 a 3). Základ dláždění byl sestaven z velkých kamenů, povrch tvořil jemnější šterk.

Přísun pitné vody byl pro středověké město důležitou otázkou. Vedle soukromých studen na jednotlivých parcelách byly zřizovány veřejné studny a později i kašny napájené vodou z vodovodu. Jedna z kašen byla vybudována na Zelném trhu. Zásobována byla nejstarším vodovodem v Brně (po 1415, viz Dřímál, Peša 1969, 79; Jordánková, Sulitková 1991, 306). Tato kašna byla předchůdcem dnešní dominanty náměstí – kašny Parnas (Stehlík 1996).

Na obraze H. B. Beyera a H. J. Zeisera zachycujícím Brno za švédského obležení v roce 1645 je kašna zobrazena v severovýchodní části náměstí. V daném prostoru však archeologický výzkum nedoložil žádné její pozůstatky. Je tedy otázkou, kde nejstarší kašna na Zelném trhu stávala. Pokud bychom předpokládali, že autoři obrazu kašnu na

plátně jen nepatrně prostorově posunuli, lze uvažovat o tom, že stávala v místě kašny Parnas. Nebo by jí mohlo náležet základové zdivo objevené v těsném sousedství severně od Parnasu. Na vyobrazeních z 18. století je zde zachycena dřevěná kád' s vodou (nádrž), zřejmě související s vodním režimem Parnasu a snad sloužící běžnému provozu. Kád' mohla využít základ starší kašny, anebo bylo základové zdivo vybudováno primárně pro ni. V tomto ohledu byl nečekaný objev zdiva v západním koutě náměstí, východně (cca 10 m) od průčelí domu č. 10. Jednalo se o základovou konstrukci přibližně kruhového půdorysu o průměru 6 m. Na severozápadní a jihovýchodní straně bylo zdivo doplněno dalšími základy čtvercového půdorysu o straně 1 – 1,20 m. Všechny konstrukce měly pozdně středověký či raně novověký charakter. Narušovaly aktivity ze 13. – 14. století. Situaci tak lze interpretovat jako základové zdivo kašny (obr. 12).

Do dnešních dnů se zachovala pouze kašna Parnas, o jejíž výstavbě rozhodla městská rada v roce 1690. Dílo bylo dokončeno v roce 1695 (Jordánková, Sulitková 1991, 313). Vodu do této kašny přiváděla vodovodní štolka, která byla odhalena při stávajícím výzkumu. Vybudována byla z cihelného zdiva a opatřena valenou klenbou.

Při archeologickém výzkumu bylo objeveno několik dřevěných vodovodů pro pitnou vodu. Poměrně překvapivá byla četnost těchto vodovodů. Víme však, že řada z nich fungovala v časové následnosti. V jejich počtu se snad může odrážet malá trvanlivost dřevěného potrubí. Datovat je lze do pozdního středověku a raného novověku (předběžně 15. – 17. století).

Obr. 12. Zelný trh (A015/2014). Účastníci archeologické komise nad relikty pozdně středověké kašny nacházející se severně od Parnasu.

Abb. 12. Platz Zelný trh (A015/2014). Die Teilnehmer der archäologischen Kommission über den Relikten des nördlich des Springbrunnens Parnassus situierten spätmittelalterlichen Brunnens.

Archeologický výzkum nedoložil žádné situace, které by svědčily o systematictější řešení problematiky odvodu odpadní a dešťové vody. Na Zelném trhu byla odpadní voda stahována zřejmě po povrchu za využití svažitého terénu. Kanalizační síť začala být systematictěji budována až v 19. století. Několik cihelných stok s valenou klenbou bylo zachyceno i při archeologickém výzkumu.

Sklepy se rozprostírají pod velkou částí náměstí. Byly přístupné z jednotlivých měšťanských domů, ke kterým patřily. Nejstarší ze sklepů mají původ již v období gotiky, největší rozkvět jejich výstavby však nastal až v období baroka, v 17. a 18. století. Stavební práce při rekonstrukci náměstí se těchto prostor víceméně nedotkly. Zachyceny a dokumentovány byly pouze vyzděné větrací otvory.

Archeologický výzkum odkryl na dvě desítky zahluobených situací, které lze interpretovat jako suterénní prostory. Objekty se dělí do dvou základních kategorií. První byly tvořeny zděnými konstrukcemi s valenou klenbou. Druhou kategorií představovaly sklepy kopané či ražené do podložních vrstev (vyzděny byly v některých případech pouze vstupní části). U některých z nich lze předpokládat dřevěnou konstrukci, v jiných případech se mohlo jednat o „klasické“ lochy

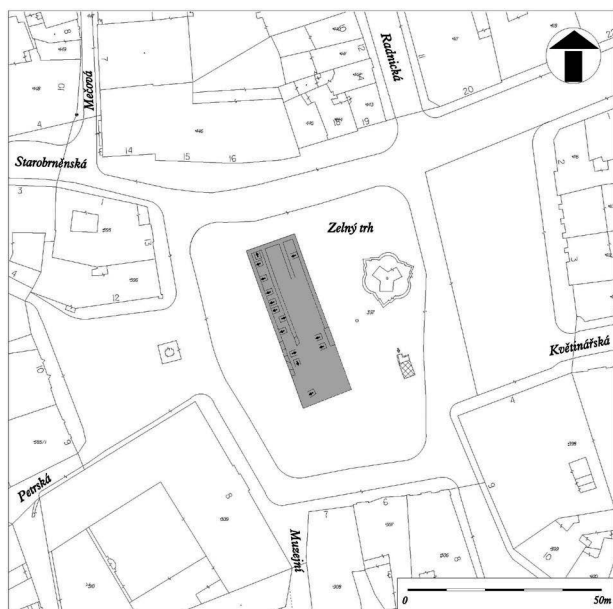
Obr. 13. Zelný trh (A015/2014). Pohled do prostoru masných krámů. Patrné jsou vstupy do sklípků jedné ze středověkých fází.

Abb. 13. Platz Zelný trh (A015/2014). Blick auf den Raum der Fleischbänke. Sichtbar sind die Eingänge in die Keller von einer der mittelalterlichen Phasen.

bez podpůrné konstrukce. Velká část sklepních prostor měla středověký původ. Všechny zanikají nejspíše do poloviny 17. století.

Většina sklepů se koncentrovala v západní části náměstí, kde tvořila podsklepení jednoho z významných objevů archeologického výzkumu – doposud neznámé budovy, jež stávala na ploše náměstí. Ve středověku měla tato budova dřevěnou nebo dřevohliněnou konstrukci, ke které náležely nezděné sklepy. Tyto sklepy nahradily následně, ještě v období středověku, sklepy zděné (obr. 13). Později, v průběhu raného novověku, byla dřevohliněná případně částečně zděná stavba nahrazena budovou zděnou (převážně z cihel) v celém rozsahu. Její rozměry lze na základě nálezové situace rekonstruovat na 42 × 13 m (obr. 14). Tuto stavbu, dispozičně řešenou jako podélný trojtrakt, je možné připsat masným krámům. V krajních traktech se nacházely vlastní krámy, střední trakt byl průchozí. Do daného prostoru umísťují masné krámy i písemné prameny, ze kterých se také dovídáme, že v 1. polovině 17. století došlo k jejich přesunutí do dnešní Květinářské ulice.

Nezděné suterénní prostory a destrukce snad lochu byly zaregistrovány také ve východním sousedství Parnasu. Zanikly někdy ve 14. století. Další středověký či raně novověký sklep, zděný z cihel, byl objeven v prostoru jižně od kašny. Zanikl zřejmě v 17. století.

Obr. 14. Zelný trh (A015/2014). Rekonstrukční plán pozdně středověké/raně novověké budovy masných krámů.

Abb. 14. Platz Zelný trh (A015/2014). Rekonstruktionsplan des spätmittelalterlichen oder frühneuzeitlichen Gebäudes der Fleischbänke.

Víme tedy, že na Zelném trhu v období středověku a raného novověku stávalo několik budov a náměstí tak v porovnání s dnešním stavem nebylo tak „holé“. Lze spekulovat, že k odstranění těchto staveb došlo v souvislosti s výstavbou Dietrichsteinského paláce (k paláci např. Kroupa 2005), když kardinál František z Dietrichsteina zasáhl do vzhledu a zřejmě i tržní funkce náměstí.

Archeologický výzkum odkryl ve východní části náměstí, v místech, kde zobrazují ikonografické prameny pranýř, základové zdivo kruhového půdorysu o průměru 5 m (obr. 15). S velkou pravděpodobností ho lze spojovat právě s pranýřem. Charakter zdiva tuto konstrukci umožňuje datovat do pozdního středověku.

Archeologický výzkum realizovaný při rekonstrukci Zelného trhu se rozsahem zkoumané plochy zařadil mezi největší počiny svého druhu, které se uskutečnily v rámci jádra města Brna a jeho historických předměstí. Obrovský je také objem získaných informací. Vyčleněno a dokumentováno bylo více jak dva tisíce stratigrafických jednotek. Podařilo se získat velkou kolekci movitých nálezů především z historického období, ale také z éry pravěku. Výsledky archeologického výzkumu představují význačný přínos pro celkové vyhodnocení historického a topografického vývoje daného prostoru od pravěku až do dnešních dnů.

Obr. 15. Zelný trh (A015/2014). Pohled na východní část náměstí s odkrytým základem pozdně středověkého pranýře.

Abb. 15. Platz Zelný trh (A015/2014). Blick auf den östlichen Teil des Platzes mit dem freigelegten Grund des spätmittelalterlichen Prangers.

K. ú. Dolní Heršpice

Jižní náměstí 1, parc. č. 27/3 (akce A055/2015). Raný a vrcholný středověk. Aktivita. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum doprovázel hloubení sklípku v místech parcely dnes již neexistující usedlosti, kterou nahradila v minulém století novostavba.

V průběhu výzkumu na nevelké ploše byla dokumentována stratigrafie rané a vrcholně středověkého souvrství o mocnosti cca 2,5 m (obr. 16). Nejstarší aktivity můžeme klást do 10. až 11. století. Dokumentované situace byly interpretovány jako odpadní nebo komunikační vrstvy, nepodařilo se zachytit žádnou aktivitu, která by mohla být interpretována jako pozůstatek obydlí nebo zásobní jámy. Tento drobný výzkum tak doplnil naše znalosti o osídlení prostoru intravilánu Dolních Heršpic a doložil kontinuitu jeho osídlení (Peška 2015b).

Jižní náměstí 11, parc. č. 4 (akce A107/2014). Středověk, novověk. Sídliště. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum v rodinném domě č. 11 byl zahájen v prosinci 2014 a pokračoval i v zimních měsících následujícího roku. Stojící stavba usedlosti pochází z počátku 19. století. V rámci celého objektu byly postupně archeologicky snižovány podlahy všech místností na úroveň určenou projektantem. Archeologicky byly také vyhloubeny dvě statické sondy ve světnicích při ulici. V rámci dosud neukončeného výzkumu se prozatím podařilo částečně poodhalit půdorys staršího domu ze 17. až 18. století (obr. 17), jehož zdivo z nepálených cihel bylo dochováno těsně pod podlahou a nášlapové úrovni jeho středověkých dřevohlinitých předchůdců. Nejstarší síd-

Obr. 16. Dolní Heršpice, Jižní náměstí 1 (A055/2015). Pohled na prozkoumanou plochu výzkumu.

Abb. 16. Dolní Heršpice, Platz Jižní náměstí Nr. 1 (A055/2015). Blick auf die völlig untersuchte Grabungsfläche.

lištní aktivity můžeme zasadit do závěru 12. či počátku 13. století. Půdní typ s pravěkými nálezy byl zachycen cca 2 m pod prkennou podlahou dnešní světnice.

Obr. 17. Dolní Heršpice, Jižní náměstí 11 (A107/2014). 3D model pozůstatků domu z 18. století.

Abb. 17. Dolní Heršpice, Platz Jižní náměstí Nr. 11 (A107/2014). 3D-Modell der Überreste des Hauses aus dem 18. Jahrhundert.

K. ú. Komárov

Ulice Plotní, parc. č. 129/1,3,5,15; 560/157; 1266/19; 1286/1, 2 (akce A002/2015). Novověk. Geologický reliéf, navážky. Záchranný výzkum.

V souvislosti se stavebními pracemi provázejícími stavbu „Tramvaj Plotní, soubor staveb; 1. etapa“ proběhl záchranný archeologický výzkum realizovaný formou dohledu (Merta 2015b).

Zkoumaná plocha se nachází na území Komárova na východní a západní straně Ponávky, mezi ulicemi Trnitá a Masná. Podloží lokality tvoří kvartérní sedimenty pleistocénu (fluviální písky a písčité šterky středního pleistocénu) a holocénu (hlinítupísčité sedimenty vázané na tok řeky Svratky). Nadmořská výška terénu se pohybuje okolo 199 m. Důležitý prvek představuje bývalá vodoteč Ponávky, do které byl někdy ve středověku či raném novověku sveden tzv. Svitavský náhon (obr. 18).

Zájmové území vzhledem ke svým geologickým poměrům nebylo v historické době osídleno, bylo zřejmě jen hospodářsky využíváno. Zástavba se do těchto míst dostala až v průběhu 20. století. Zda podobná situace byla i v obdobích předchozích (pravěk a protohistorie), nelze z velmi kusých archeologických situací rozhodnout.

V průběhu výzkumu nebyly zachyceny žádné archeologické situace natož terény. Nebyly zaznamenány žádné historické atrefakty či ekofakty související s lidskou činností, a to ani v přenesených polohách. Dokumentovány tak byly pouze geologické poměry a vývoj reliéfu říční nivy. Výzkum doložil, že západní strana vodoteče byla v minulosti v rámci různých stavebních úprav průmyslového objektu upravována, respektive navýšena recentními navážkami

obsahujícími nejrůznější spektrum odpadu a stavebních sutí. Tyto navážky se ukládaly na geologickém podloží. Na straně východní pak bylo zaznamenáno pouze geologické podloží.

Obr. 18. Plotní (A002/2015). Pohled na vodoteč říčky Ponávky před výstavbou mostu.

Abb. 18. Plotní-Straße (A002/2015). Ansicht des kleinen Flusses Ponávka vor dem Aufbau der Brücke.

K. ú. Staré Brno

Kopečná 17, parc. č. 1206, 1207/1 a 1267/1 (akce A015/2015). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

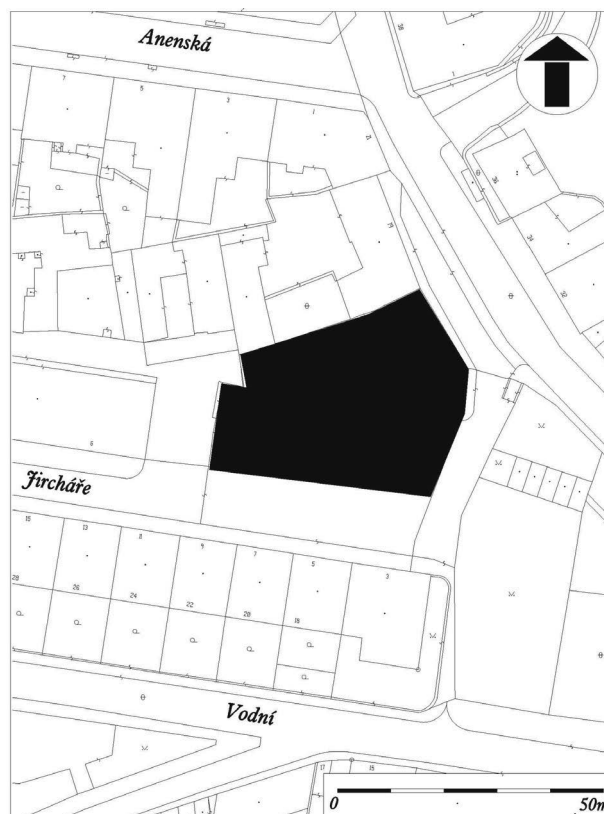
Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti s výstavbou bytového domu. Jeho první etapa probíhala předstihově formou rozsáhlejší sondy při ulici Kopečná (obr. 19). Následně byly dohledovány a dokumentovány přeložky stávající kanalizace a budování nové kanalizace v ulici Jircháře. V prostoru staveniště pak byly položeny dvě sondy za účelem ověření archeologické stratigrafie. Dohledovány byly zemní práce v celém rozsahu (Kolařík 2015b).

Výzkum je ve fázi zpracování, referováno o něm bude příště.

K. ú. Veverí

Antonínská ulice, parc. č. 1400/2 (akce A063/2015). Novověk. Hřbitov, město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s odvlhčením zdiva před západním průčelím budovy rektorátu Vysokého učení technického v Brně na ulici Antonínská byl ve dnech 29. 10. 2015 až 3. 11. 2015 uskutečněn záchranný archeologický výzkum (obr. 20). Stavební práce nebyly z důvodu omezeného rozsahu předem nahlášeny. Po zachycení prvních lidských kosterních zbytků byla na místo stavby přivolána Policie ČR a následně archeolog. Vzhledem k faktu, že se na stavbu zasaže-

Obr. 19. Kopečná 17 (A015/2015). Lokalizace výzkumu.

Abb. 19. Kopečná-Straße Nr. 17 (A015/2015). Lokalisierung der Ausgrabung.

ném prostoru nacházel v minulosti městský hřbitov, bylo zřejmé, že nalezené kosterní zbytky náležejí právě tomuto hřbitovu. Po dohodě s investorem a stavbou bylo ihned přistoupeno k záchrannému archeologickému výzkumu, který měl za úkol zdokumentovat a vyzvednout ještě nezničené archeologické situace.

V roce 1784 bylo nařízením císaře Josefa II. zakázáno pohřbívat zemřelé uvnitř obydlených osad, v kostelech a klášterních kryptách a město Brno muselo řešit přesun hřbitova do nové polohy, vzdálenější od městské zástavby. Potřebný prostor se našel severně města poblíž městského dvora, v místech dnešní Kounicovy ulice při křižovatce s ulicí Antonínskou. Otevřen byl 20. prosince 1785 a určen byl pro pohřbívání zemřelých z městských farností u sv. Jakuba, sv. Petra, sv. Janů, sv. Magdaleny a sv. Tomáše, katolíků i evangelíků. Areál nejstarší části hřbitova se rozkládal na ploše 3,5 ha. (Černoušková, Menšíková 2002, 213).

Na hřbitově bylo zpočátku pohřbíváno bez zvláštního řádu, teprve roku 1824 byl rozdělen na deset ročních polí. Čestná místa se nacházela především při obvodových zdech, které umožňovaly i osazení honosných náhrobků. Již roku 1832 vyvstala vzhledem k nedostatku místa potřeba rozšíření hřbitova, která se uskutečnila roku 1836 rozšířením jeho prostoru k severu (pro představu v letech 1810 – 1830

bylo na hřbitově pohřbeno 11 574 osob). Další rozšíření hřbitova bylo uskutečněno v letech 1846 a 1851, kdy vznikl čestný půlkruh dochovaný v půdorysu Tyršova sadu dodnes. Další, ovšem již provizorní rozšíření hřbitova následovalo v roce 1866 a od té doby již téměř každý další rok (1867, 1868, 1869, 1870 1872 1876, 1878, 1879) až do zrušení hřbitova v roce 1883, kdy bylo pohřbívání přeneseno na dnešní Ústřední hřbitov na Vídeňské ulici. Po ukončení pohřbívání bylo o hřbitov i nadále pečováno a docházelo k exhumacím zemřelých a jejich přemisťování na Ústřední hřbitov, které pokračovalo až do roku 1913. V letech 1902–1903 vznikla na části hřbitova botanická zahrada a v roce 1907 severně od ní městský park. Botanická zahrada po 1. světové válce pomalu upadala a nakonec splynula s Tyršovým sadem. V roce 1908 byla prodána další část hřbitova na stavbu zemské vyšší reálky (dokončena roku 1911). K dalšímu zmenšení původního hřbitova došlo v letech 1928 – 1929 výstavbou funkcionalistického Husova sboru a Sokolského stadionu (Černoušková, Menšíková 2002, 214–221).

Stavbou byly hloubeny dva výkopy těsně přiléhající k budově rektorátu, každý v délce 22, 5 m a šířce cca 1 m, které byly ručně kopány do hloubky 5 m od původního povrchu.

Geologické podloží je ve zkoumaném prostoru tvořeno dvěma základními horizonty. Svrchní horizont, tvořený černozemí, nebyl výzkumem zachycen, neboť byl již v daném prostoru odstraněn v minulosti. Spodní horizont pak představuje mohutná kvartérní sprašová návěj.

Pravěké osídlení nebylo výzkumem zjištěno. Nejstarší zachycenou aktivitu představuje část novověkého městského hřbitova. Dokumentováno bylo 14 hrobových jam a 6 pohřbů, které se nacházely již pouhých 40 – 60 cm pod úrovní dnešní komunikace, v úrovni 227, 70 m n.

Obr. 20. Antonínská 1 (A063/2015). Lokalizace výzkumu.

Abb. 20. Antonínská-Straße Nr. 1 (A063/2015). Lokalisierung der Ausgrabung.

m. v severní sondě a 227, 40 m n. m. v jižní sondě (obr. 21). Pět hrobových jam bylo dokumentováno již pouze na profilu, ale ze zjištěné situace lze předpokládat, že jejich zásypy, včetně lidských pohřbů, jsou stále dochovány pod úrovní dnešní komunikace. Čtyři hrobové jámy, včetně pohřbů v nich uložených, byly vzhledem k omezené ploše výzkumu zkoumány většinou jen částečně a taktéž mohou být jejich části dochovány mimo zkoumanou plochu. Pět hrobů bylo z větší části zničeno již při výstavbě budovy Antonínská 1.

Na základě informací získaných výzkumem, především však díky starším nálezům můžeme dobře charakterizovat i pohřební ritus novověké městské společnosti. Zemřelí byli ukládáni do dřevěných rakví, které mohly být opatřeny kovovými madly. Zbytky dřevěných rakví byly jednoznačně zachyceny ve 3 hrobových jamách a ze zásypu jednoho z hrobů pochází i kovové madlo. Někteří zemřelí však mohli být pohřbeni i bez rakve. Spíše ojediněle, zvláště u dětských pohřbů, se pak můžeme setkat i s uzamčenými zinkokalovými rakvemi.

Obr. 21. Antonínská 1 (A063/2015). Pohled na část hrobových jam narušených výstavbou.

Abb. 21. Antonínská-Straße Nr. 1 (A063/2015). Blick auf einen Teil der durch den Aufbau gestörten Grabgruben.

Mrtví měli ruce uložené v klíně, na břiše nebo na prsou. Časté jsou i doklady uložení ostatků předchozího pohřbu v hrobové jámě za hlavou nebo u chodidel následujícího pohřbu, někdy byla dokonce pod zemřelým vykopána menší jáma, do které byla uložena malá rakev se složenými ostatky předcházejícího pohřbu. Často se však kosti starších pohřbů nacházejí pouze roztroušeny v zásypu hrobu a výjimkou není ani dvoj- i trojnásobné uložení zemřelých nad sebou. Nejčastějším prvkem funerální výbavy bývá jednoduchý plechový kříž z mědi, původně připevněný na dřevěném jádře a uloženy na prsou, nebo v klíně zemřelého. Časté jsou nálezy růženců, litých křížků a medailonků s náboženskými motivy. S oděvem pohřbených pak souvisí nálezy knoflíků, kožené obuvi, či jiných součástí oděvu.

Z dalších aktivit, nepochybně již recentního stáří, byly dokumentovány dva výkopy, které mohou souviset s výstavbou budovy Antonínská 1.

Obr. 22. Milady Horákové (A10/2014). Pohled na výkopy narušené relikty zástavby z druhé poloviny 19. století v západní části ulice Milady Horákové.

Abb. 22. *Milady Horákové-Straße (A10/2014). Blick auf die durch die Relikte der Bebauung aus der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts gestörten Gruben im westlichen Teil der Straße.*

K. ú. Zábrdovice

Ulice Milady Horákové, parc. č. 533/1, 533/2 (akce A10/2014). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum se uskutečnil v souvislosti se stavbou „Brno, Milady Horákové – rekonstrukce kanalizace a vodovodu“. Terénní část výzkumu proběhla od 19. 3. 2014 do 2. 3. 2015 (obr. 22).

Výzkum potvrdil, že západní část ulice je usazena na tělese hráze někdejšího Hutterova rybníka. Dokumentovány byly relikty zástavby, která se po jeho zániku začala v těchto místech rozvíjet během 19. a 20. století a jejíž část se nedočkala dnešních dnů. Ve východní části ulice budované nově ve 40. letech 20. století prostřednictvím hlubokého zářezu do svahu, byla většina archeologických situací a rovněž svrchní část geologického podloží zničena (Černá, Zapletalová, Zúbek 2015).

Václav Kolařík, David Merta, Marek Peška, Lenka Sedláčková, Pavel Staněk, Antonín Zúbek

Literatura a prameny

CDM IV: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV. A. Boček (ed.): Olomouc 1845.

Borský, P. 2005: *Farní budova čp. 268 (k. ú. Brno-město) na Petrově č. 9.* Stavebněhistorická dokumentace k zástavbě Biskupské ulice. Uloženo: Archiv Archaia Brno o. p. s.

Černá, L., Zúbek, A. 2015: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Rekonstrukce SCZT pára x HV – historická část města Brna, Jakubské náměstí“.* Rkp. nálezové zprávy č. j. 9/15. Uloženo: Archiv Archaia Brno o. p. s.

Černá, L., Zapletalová, D., Zúbek, A. 2015: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Brno, Milady Horákové rekonstrukce kanalizace a vodovodu“.* Rkp. nálezové zprávy č. j. 3/15. Uloženo: Archiv Archaia Brno o. p. s.

Černoušková, D., Menšíková, M. 2002: Tyršův park, jeho minulost a současnost. In: F. Novák (red.): *Brno v minulosti a dnes* 16. Brno: Magistrát města Brna, 213–239.

Dřímál, J., Peša, V. (eds.) 1969: *Dějiny města Brna I.* Brno: Blok.

Flodr, M. 1993: *Iura originalia civitatis Brunensis. Privilegium českého krále Václava I. z ledna roku 1243 pro město Brno*. Brno: SNIP a Co., a. s., Archiv města Brna.

Flodr, M. 1995: Privilegium města Brna z roku 1243 a jeho velké dědictví. In: F. Zřídka Veselý (red.): *Brno v minulosti a dnes* 13. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 23–37.

Flodr, M. 2005: *Pamětní kniha města Brna z let 1343–1376 (1379)*. Brno: Matice moravská.

Holub, P., Kováčik, P., Merta, D., Peška, M., Zapletalová, D., Zůbek, A. 2003: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2002. *Přehled výzkumů* 44 (2002), 57–101.

Jordánková, H., Sulitková, L. 1991: Zásobování města Brna vodou ve středověku (K 900. výročí první zmínky o Brně). *Vlastivědný věstník moravský* 43, 304–316.

Kolařík, V. 2015a: TD A012/2015: *Petrov 9 – kanalizace*. Terénní dokumentace. Uloženo: Archiv Archaia Brno o. p. s.

Kolařík, V. 2015b: TD A015/2015: *Kopečná 17 – novostavba BD*. Terénní dokumentace. Uloženo: Archiv Archaia Brno o. p. s.

Konečný, L. 1995/1996: Počátky Brna ve světle nejnovějších poznatků. *Forum Brunense* 1995/1996, 7–20.

Kováčik, P., Merta, D., Peška, M. 2001: Archeologický výzkum parcely na nám. Svobody č. 8. In: B. Fabiánová (ed.): *Zprávy Státního památkového ústavu v Brně* 5/2001. Brno: Státní památkový ústav, 36–43.

Kroupa, J. 2005: Dietrichsteinský knížecí palác. In: T. Jeřábek, J. Kroupa a kol.: *Brněnské paláce. Stavby duchovní a světské aristokracie v raném novověku*. Brno: Barrister & Principal, 93–136, 227–233.

Kroupa, J., Šeferisová-Loudová, M., Jakubec, O. 2015: Chrám sv. Jakuba. In: J. Kroupa (ed.): *Dějiny Brna 7. Umělecko-historické památky. Historické jádro*. Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna, 259–296.

Merta, D. 2015a: *Brno – KÚ pro Jm kraj – Krajský archiv (I. etapa). Záchranný archeologický výzkum*. Rkp. nálezové zprávy č. j. 15/15. Uloženo: Archiv Archaia Brno o. p. s.

Merta, D. 2015b: *Tramvaj Plotní, soubor staveb; I. etapa. Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu*. Rkp. nálezové zprávy č. j. 3/15. Uloženo: Archiv Archaia Brno o. p. s.

Merta, D., Peška, M. 2006: Městská archeologie, památková péče a žijící město. *Zprávy památkové péče* 66(2), 123–126.

Merta, D., Peška, M. 2015: TD A070/2015: *Kostel sv. Jakuba – elektroinstalace*. Terénní dokumentace. Uloženo: Archiv Archaia Brno o. p. s.

Peška, M. 2015a: TD A042/2015: *Sanace podzemí, bloky č. 6, 8, 21a, 48c*. Terénní dokumentace. Uloženo: Archiv Archaia Brno o. p. s.

Peška, M. 2015b: TD A055/2015: *Dolní Heršpice 1 – sklípek ve dvoře*. Terénní dokumentace. Uloženo: Archiv Archaia Brno o. p. s.

Peška, M. 2015c: TD A069/2015: *Náměstí svobody 8, sanace vlhkosti průčelí*. Terénní dokumentace. Uloženo: Archiv Archaia Brno o. p. s.

Procházka, R. 2000: Zrod středověkého města na příkladu Brna (k otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech). In: M. Ježek, J. Klápště (eds.): *Brno a jeho region. Mediaevalia archaeologica* 2. Praha, Brno: Archeologický ústav AV ČR, Praha, Brno, 7–158.

Richter, V. 1936: Z počátků města Brna. *Časopis Matice moravské* 60, 257–314.

Stehlík, M. 1996: *Kašna Parnas od Johanna Bernharda Fischera z Erlachu*. Brno: Památkový ústav v Brně.

Zůbek, A. 2014: *Hřbitov při kostele sv. Jakuba v Brně. Vyhodnocení archeologických poznatků*. Rkp. disertační práce. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno.

Resumé

Brno (Bez. Brno-Stadt)

Das Ziel des vorliegenden Beitrags ist, gleich wie in vorigen Jahren, über die Ergebnisse archäologischer Rettungsgrabungen der gemeinnützigen Gesellschaft Archaia Brno zusammenfassend zu informieren, die auf dem Gebiet des Großen Brünns, vor allem im historischen Stadtzentrum und in seinen historischen Vorstädten durchgeführt wurden. Die Perspektiven, Konzeption und Methodik der systematischen archäologischen Erforschung des Brünner Zentrums blieben unverändert (Holub et al. 2003, 57–97; Merta, Peška 2006).

Katastergebiet Brno-Stadt

Besední-Straße, Veselá-Straße, Parzellen Nr. 593/2, 601 (Aktion A006/2015). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die archäologische Grabung wurde durch die Baumaßnahme „Janáček-Kulturzentrum – 1. Etappe“ veranlasst. Der Terrainteil der Grabung begann am 25. Mai 2015 und wird auch im Jahre 2016 fortsetzen. Über ihre Ergebnisse werden wir nach ihrem Abschluss zusammenfassend berichten. Bisher wurden zahlreiche Aktivitäten dokumentiert, die mit der historischen Entwicklung von mindestens vier mittelalterlichen Parzellen zusammenhängen. Ab dem 18. Jahrhundert war der Großteil des betreffenden Raums mit Militärkasernen bebaut, die in der 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts abgerissen wurden. Dokumentiert wurde ein Teil des Befestigungssystems der Stadt, der durch die mittelalterliche Befestigungsmauer und den Graben gebildet war.

Platz Jakubské náměstí, St. Jakobskirche, Parzelle Nr. 45 (Aktion A070/2015). Mittelalter, Neuzeit. Stadt, Kirche. Rettungsgrabung.

Im Verlauf des vorigen Jahres verlief die Rehabilitation der St. Jakobskirche in Brünn. Während der Grabung wurden Relikte älterer Konstruktionen und archäologischer Befunde erfasst. Konkret konnte der Großteil der Westfassade, das nördliche Mauerwerk des Presbyteriums im Nordschiff und ein Teil der Nordmauer des Presbyteriums im Mittelschiff entdeckt. Ebenfalls wurde der diagonale Stützpfiler an der Nordestecke des Transepts entdeckt. Anhand dieser Feststellungen ist anzunehmen, dass die zweite Kirche eine basilikaartige Dreischiffkirche mit Transept war, auf welchen drei polygonal abgeschlossene Presbyterien anknüpften. Entdeckt wurden auch Relikte mehrerer spätmittelalterlicher Gräfte.

Platz Jakubské náměstí, Rašínova-Straße, Parzelle Nr. 44, 549/1 (Aktion A023/2015). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die archäologische Grabung wurden durch die Baumaßnahme „Rekonstruktion SCZT Dampf x HV – historischer Teil der Stadt Brünn, Jakobsplatz“ hervorgerufen. Dokumentierte athropogene Aktivitäten hängen mit der Gründung und Existenz der Stadt zusammen. Befunde aus älteren Perioden wurden nicht verzeichnet. Belege der ehemaligen Bebauung wurden im Raum nordöstlich des Presbyteriums dokumentiert.

Sie sind mit der Parzelle in Zusammenhang zu stellen, auf welcher im 15. und 16. Jahrhundert die Bauhütte betrieben wurde.

Platz Moravské náměstí Nr. 1, Parzelle Nr. 2 (Aktion A065/2015). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die archäologische Rettungsgrabung brachte keine Informationen zur Baugeschichte des Klosters, die älter wären als der Aufbau des Barockklosters vor der Mitte des 18. Jahrhunderts, was auch durch den Charakter der Grabung, bzw. der Bauarbeiten bedingt war.

Platz náměstí Svobody Nr. 8, Parzelle Nr. 130, 537 (Aktion A069/2015). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die Grabung dokumentierte Oberflächeneinrichtungen des Platzes vor allem zur Zeit des Hochmittelalters, wenn die Oberfläche eingeebnet wurde. Es wurden auch Relikte der ältesten gemauerten Eingangsrampen gefunden, die ursprünglich den Eingang in einzelne, ursprünglich isolierte Keller des Hauses Nr. 8 gewährleisteten. In dieser Hinsicht ergänzte die Grabung Erkenntnisse aus dem Jahre 1997, wenn das ganze Haus gründlich rekonstruiert worden war.

Petrov 9, Parzelle Nr. 322, 323 (Aktion A012/2015). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Während der Grabung wurde ein kleines Relikt der hochmittelalterlichen Steinmauer entdeckt, welche die Bauaktivitäten am Ende des 13. Jahrhunderts belegt, deren Interpretation unmöglich ist. Die meisten dokumentierten archäologischen Terrains waren neuzeitliche bis rezente Hofherrichtungen.

Česká-, Nádražní-, Benešova- und Františkánská-Straße (sgn. Römerplatz), Parzellen Nr. 575, 209/4, 3, 216/1, 286/1, 359/1 (Aktion A042/2015). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Insgesamt wurden 25 Suchschnitte durchgeführt mit dem Ziel der Entdeckung unbekannter Kellerräume. In der Mündung der Česká-Straße wurden 5 Suchschnitte angelegt, welche Befunde enthüllten, die mit dem ehemaligen Veselá-Tor im Zusammenhang standen. 6 Suchschnitte in der Nádražní- und Benešova-Straße leg-

ten Ausfüllungen des ehemaligen Stadtgrabens und des rezenten Leitungsnetzes frei. In einem der Suchschnitte wurde das Mauerwerk der Barockbastei dokumentiert. Aus archäologischer Sicht waren Suchschnitte auf der Františkánská-Straße (sgn. Römerplatz) am interessantesten. Jene in dessen Nordteil lieferten Informationen über die gemauerte sowie nicht gemauerte mittelalterliche Bebauung, deren Anfänge dort ans Ende des 12. Jahrhunderts fallen.

Platz Zelný trh, Parzelle Nr. 397 (Aktion A015/2014). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die archäologische Rettungsgrabung wurde durch die Baumaßnahme „Zelný trh – Rekonstruktion“ veranlasst. Sie verlief vom April 2014 bis März 2015. Zelný trh (Krautmarkt) befindet sich im Südteil des historischen Stadtkerns Brünns an der Verbindungslinie der ehemaligen Stadttore – des Brünner, Jüdischen und Měniner Tors. Bisherige archäologische Grabungen belegten, dass der Südteil des historischen Stadtkerns, dessen Bestandteil auch der Krautmarkt ist, seit der Urzeit besiedelt worden war. Der Platz war Bestandteil des Raums, in welchem sich eine Vorstadtsiedlung befand. Mit Hilfe fremder Kolonisten, die sich hauptsächlich nördlich davon niederließen, entwickelte sie sich dann zur eigenen mittelalterlichen Stadt. Auf dem Krautmarkt entstand einer der Hauptmärkte der Stadt. Der andere befand sich auf dem heutigen Platz náměstí Svobody, der damals Unterer Markt (*forum Inferius*) hieß. In der Urkunde aus dem Jahre 1293 wird der Krautmarkt als Alter Markt (*forum Antiquum*) bezeichnet. Es ist also anzunehmen, dass es sich um den älteren Markt handelte, der auf den ehemaligen Markt der früheren Siedlung anknüpfte.

Die archäologische Grabung lieferte keine ausgeprägten Belege älterer Besiedlung, die der Stadtgründung vorangehen würde. In der ältesten Periode war der Marktplatz der Grabung nach nicht gepflastert, seine Oberfläche war keineswegs gefestigt. Direkt in die geologische Sohle waren Rillen geprägt, die durch die Wagenräder entstanden waren. Auf frequentierten Stellen bildeten sich seichte Hohlwege heraus. Die meisten davon wurden später einfach mit Stein- und Kieselschichten verfestigt, der Anteil von Tierknochen und Keramikfragmenten war ortsweise ziemlich hoch. Auf diese Weise wurden nur die am meisten befahrenen Stellen des Platzes hergerichtet. Das aus diesen Schichten geborgene archäologische Material wird in die 2. Hälfte des 13. bis ins 14. Jahrhundert datiert.

Die Versorgung mit Trinkwasser war für die mittelalterliche Stadt eine wichtige Aufgabe. Neben privaten Brunnen auf einzelnen Parzellen wurden öffentliche Brunnen und später Fontänen errichtet, die mit Wasser aus der Wasserleitung versorgt wurden. Einer der Brunnen wurde auf dem Krautmarkt erbaut.

Er war mit Wasser aus der ältesten (nach 1415) Brünner Wasserleitung versorgt. Dieser Brunnen war ein Vorgänger der heutigen Dominante des Platzes – des Parnas-Brunnens. Während der Grabung wurde sein Grundmauerwerk nördlich von Parnas entdeckt. Weitere Brunnenreste stellte wohl das Grundmauerwerk in der Westecke des Platzes dar, östlich (ca 10 m) von der Fassade des Hauses Nr. 10. Bis heute erhielt sich nur der Parnas-Brunnen, dessen Aufbau durch den Stadtrat im Jahre 1690 entschieden wurde. Wasser brachte in diese Fontäne ein Wasserleitungsstollen, der bei der betreffenden Grabung freigelegt wurde.

Während der Grabung wurden mehrere hölzerne Wasserleitungen entdeckt. Ihre Häufigkeit ist überraschend. Es ist jedoch bekannt, dass sie in chronologischer Nachfolge im Betrieb waren. Sie wurden in das Spätmittelalter und in die frühe Neuzeit datiert (vorläufig 15. – 17. Jahrhundert). Die Grabung legte zwei Zehnten eingetiefter Befunde frei, die als Untergrundräume interpretiert werden. Die Objekte werden in zwei Grundkategorien gegliedert. Die ersteren waren gemauerte Konstruktionen mit Tonnengewölbe. Die letzteren stellten in die Sohle abgeteufte oder vorgetriebene Keller dar (gemauert waren in einigen Fällen nur die Eingangsteile). Bei einigen davon ist eine Holzkonstruktion anzunehmen, bei anderen kann es sich um „klassische“ Schratzellocher gehandelt haben. Der Großteil der Kellerräume war mittelalterlicher Herkunft. Sie gingen alle spätestens bis Mitte des 17. Jahrhunderts unter. Die meisten untersuchten Keller konzentrierten sich im Westteil des Platzes, wo sie das Untergeschoss einer der bedeutenden Entdeckungen der archäologischen Grabung bildeten – eines bisher „unbekannten Gebäudes“, das auf dem Platz gestanden hatte. Im Mittelalter hatte es eine hölzerne oder holzlehmige Konstruktion, welcher ungemauerte Keller angehörten. Diese Keller wurden anschließend, noch im Mittelalter, durch gemauerte ersetzt. Später, in Laufe der frühen Neuzeit, wurde das holzlehmige, eventuell teilweise gemauerte Gebäude durch einen gemauerten Bau (vorwiegend aus Ziegeln) vollständig ersetzt. Seine Ausmaße werden auf 42 × 13 m geschätzt. Das Gebäude, das in drei Flügel gegliedert war, diente den Fleischläden – in den gegebenen Raum situieren die Metzger auch schriftliche Quellen, aus welchen hervorgeht, dass sie in der 1. Hälfte des 17. Jahrhunderts in die heutige Květinářská-Straße verlegt wurden.

Die archäologische Grabung legte im Ostteil des Platzes, an der Stelle, wo ikonographische Quellen einen Pranger zeigen, das Grundmauerwerk runden Grundrisses von 5 m Durchmesser frei. Höchstwahrscheinlich handelt es sich also um den Pranger. Der Charakter des Mauerwerks erlaubt die Datierung in das Spätmittelalter.

Die archäologische Grabung anlässlich der Rekonstruktion des Krautmarkts war durch die

Ausdehnung der Grabungsfläche eine der größten Aktionen dieser Art, die im Stadtkern Brünns und seinen Vorstädten durchgeführt wurden. Auch die Menge der gewonnenen Informationen ist riesig. Es wurden mehr als 2000 stratigraphische Einheiten ausgesondert und dokumentiert. Es wurde eine große Kollektion von beweglichen Funden zusammengetragen, vor allem aus der historischen Epoche, aber auch aus der Urzeit. Die Ergebnisse der archäologischen Grabung stellen einen bedeutenden Beitrag zur Gesamtauswertung der historischen und topographischen Entwicklung des gegebenen Raums von der Urzeit bis heute dar.

Katastergebiet Dolní Heršpice

Platz Jižní náměstí Nr. 1, Parzelle Nr. 27/3 (Aktion A055/2015). Früh- und Hochmittelalter. Aktivität. Rettungsgrabung.

Im Verlauf einer kleinflächigen Grabung wurde die Stratigraphie der früh- und hochmittelalterlichen Schichtenfolge von 2,5 m dokumentiert. Die ältesten Aktivitäten werden in das 10. bis 11. Jahrhundert datiert. Dokumentierte Befunde wurden als Abfall- oder Kommunikationsschichten interpretiert, es konnte kein Befund erfasst werden, der als Überrest einer Behausung oder Vorratsgrube interpretiert werden könnte.

Platz Jižní náměstí Nr. 11, Parzelle Nr. 4 (Aktion A107/2014). Mittelalter, Neuzeit. Siedlung. Rettungsgrabung.

Die archäologische Rettungsgrabung im Einfamilienhaus Nr. 11 wurde im Dezember 2014 aufgenommen und setzte in Wintermonaten des folgenden Jahres fort. Die Gebäude des Anwesens stammen aus dem Anfang des 19. Jahrhunderts. Im Rahmen der bisher unabgeschlossenen Grabung konnten bisher der Grundriss eines älteren Hauses aus dem 17. bis 18. Jahrhundert, dessen Mauerwerk aus ungebrannten Ziegeln knapp unter dem Fußboden erhalten war, und Fußbodenniveaus seiner mittelalterlichen holzlehmigen Vorgänger teilweise freigelegt werden. Die ältesten Siedlungsaktivitäten werden ans Ende des 12. oder Anfang des 13. Jahrhunderts datiert. Der Bodentyp mit urzeitlichen Funden wurde ca 2 m unter dem Brettfußboden der heutigen Stube erfasst.

Katastergebiet Komárov

Plotní-Straße, Parzellen Nr. 129/1,3,5,15; 560/157; 1266/19; 1286/1, 2 (Aktion A002/2015). Neuzeit. Geologisches Relief, Anschüttung. Rettungsgrabung.

Im Verlauf der Grabung wurden keine archäologischen Befunde, geschweige denn Terrains erfasst. Es wurden

keine historischen Artefakte oder Ökofakte gefunden, die mit menschlicher Tätigkeit, nicht einmal in verlagerten Schichten, zusammenhängen könnten. Dokumentiert wurden nur geologische Verhältnisse und die Entwicklung der Auenreliefs.

Katastergebiet Staré Brno

Kopečná-Straße 17, Parzellen Nr. 1206, 1207/1 und 1267/1 (Aktion A015/2015). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die archäologische Grabung wurde im Zusammenhang mit dem Aufbau des Miethauses durchgeführt. Ihre erste Etappe verlief im voraus in Form eines umfangreichen Suchschnitts in der Kopečná-Straße. Anschließend wurden Verlegungen der bestehenden Kanalisation und der Aufbau der neuen in der Jircháře-Straße beaufsichtigt und dokumentiert. Im Raum der Baustelle wurden dann zwei Suchschnitte angelegt zwecks der Überprüfung der archäologischen Stratigraphie.

Katastergebiet Veveří

Antonínská-Straße, Parzelle Nr. 1400/2 (Aktion A063/2015). Neuzeit. Friedhof, Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhand mit der Entfeuchtung des Mauerwerks vor der Westfassade des Rektorats der Technischen Universität Brunn in der Antonínská-Straße wurde am 29. 10. 2015 bis 3. 11. 2015 eine archäologische Grabung vorgenommen. Die älteste entdeckte Aktivität stellt ein Teil des neuzeitlichen städtischen Friedhofs dar, der in diesem Raum im Jahre 1785 entstanden und bis 1883 im Betrieb war, wenn die Bestattung in den heutigen Zentralfriedhof in der Vídeňská-Straße verlegt wurde. Dokumentiert wurden 14 Grabgruben und 6 Bestattungen, die sich bloß 40 – 60 cm unter der heutigen Kommunikation befanden.

Katastergebiet Zábřovice

Milady Horákové-Straße, Parzelle Nr. 533/1, 533/2 (Aktion A10/2014). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die Grabung bestätigte, dass der Westteil der Straße auf dem Damm des ehemaligen Hutter-Teichs aufgebaut ist. Dokumentiert wurden Relikte der Bebauung, die nach seinem Untergang auf dieser Stelle im Verlauf des 19. und 20. Jahrhunderts entstanden war und deren Teil sich bis heute nicht erhielt. Im Ostteil der Straße, der in den 1940er Jahren in einem tiefen Einschnitt im Hang neu erbaut wurde, waren die meisten archäologischen Befunde sowie der Oberteil der geologischen Sohle vernichtet.